

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.1

Повзик Євген Вікторович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Povzyk Yevhen

PhD in Law, Assistant of the Department of Criminal Procedure

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0002-5261-0973

Воротиленко Катерина Олексіївна

студентка Міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Vorotylenko Kateryna

Student of the International Law Faculty

Yaroslav Mudryi National Law University

Стоцька Олена Сергіївна

студентка Міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Stotska Olena

Student of the International Law Faculty

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ

ЛЕГАЛІЗАЦІЇ

THE RIGHT TO EUTHANASIA: PROSPECTS AND

APPROPRIATENESS OF LEGALIZATION

Анотація. *Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-методологічних проблем права щодо питання доцільності та перспектив легалізації евтаназії на території України.*

Проблема легалізації евтаназії хвилюватиме людство доти, доки не створять ліки від усіх існуючих хвороб. Враховуючи динаміку появи у світі все більшої кількості нових захворювань та мутаційні процеси щодо вже існуючих, на це необхідно буде витратити досить багато сил та часу науковців з різних країн, тому на даному етапі слід подбати про вже наявних пацієнтів, які хворіють невиліковними хворобами або ж знаходяться на стадії, коли вже занадто пізно щось зробити, та вважається доцільним враховувати бажання таких людей припинити власні страждання, які неминуче будуть супроводжувати їх до моменту біологічної смерті.

У даній статті проаналізовано законодавчу базу з метою оцінки можливості легалізації евтаназії. Встановлено, що на даний момент законодавство чітко забороняє активну та пасивну евтаназію і має серйозні санкції у випадку недодержання закону, особливо у випадку з медичними працівниками.

Проаналізовано необхідність права на смерть зі врахуванням проблем, через які у конкретних випадках виявляється занадто пізно вилікувати хворобу і особі доводиться терпіти фізичні та емоційні страждання, очікуючи моменту припинення життєдіяльності її організму.

Вказано на можливість застосування щодо таких осіб паліативної допомоги, яка має покращити якість життя хворого та допомогти йому полегшити біль та інші симптоми, що можуть викликати занепокоєння, а також здійснити психологічну допомогу та підтримку як самої особи, так і її родичів.

Також було наведено приклади країн, які на законодавчому рівні закріпили можливість застосування евтаназії з метою припинення

страждання людини та проаналізовано, які критерії вони створили для того, щоб особа змогла скористатися такою можливістю.

Крім цього було проаналізовано питання необхідності розробки чітких правил, які регулювали би процес допуску осіб до евтаназії та наведено приклади засад, на яких могло би базуватися такий вид припинення страждань.

Ключові слова: *евтаназія, паліативна допомога, легалізація права на смерть.*

Summary. *The article is devoted to the coverage of one of the current theoretical and methodological issues of criminal procedural law regarding the expediency and prospects of legalization of euthanasia in Ukraine.*

The issue of legalization of euthanasia will be of great concern to humanity until a cure for all existing diseases is created. Given the dynamics of the emergence of an increasing number of new diseases in the world and mutational processes in relation to existing ones, it will require a lot of effort and time of scientists from different countries, so at this stage, it is necessary to take care of existing patients who suffer from incurable diseases or are at a stage when it is too late to do anything, and it is considered appropriate to take into account the desire of such people to end their own suffering, which will inevitably accompany them until the moment of biological death.

This article analyzes the legislative framework in order to evaluate the possibility of legalizing euthanasia. It is established that at the moment the legislation clearly prohibits active and passive euthanasia and has serious sanctions in case of non-compliance with the law, especially in the case of medical professionals.

The authors analyze the necessity of the right to death, taking into account the problems due to which in certain cases it is too late to cure the disease and a

person has to endure physical and emotional suffering while waiting for the moment when his or her body ceases to function.

The authors pointed out the possibility of applying palliative care to such persons, which should improve the quality of life of the patient and help him or her to relieve pain and other symptoms that may cause anxiety, as well as provide psychological assistance and support to both the person and his or her relatives.

Examples of countries that have legislated the possibility of euthanasia to end human suffering were also given, and the criteria they have created for a person to be able to use this option were analyzed.

In addition, the article raises the issue of the need to develop clear rules that would regulate the process of admitting persons to euthanasia and provides examples of the principles on which this type of ending suffering could be based.

Key words: *euthanasia, palliative care, legalization of the right to death.*

Постановка проблеми. В сучасному українському суспільстві існує нагальна теоретико-методологічна проблема, пов'язана із питанням доцільності та перспективи легалізації евтаназії. З урахуванням динаміки розвитку нових захворювань та складнощів у лікуванні, особливу увагу слід звернути на турботу про пацієнтів, що стикаються з невиліковними хворобами. Проте, законодавча база України наразі чітко забороняє евтаназію, що породжує потребу в аналізі та обговоренні можливостей легалізації цього процесу.

В контексті цього, стаття спрямована на обґрунтування необхідності врахування бажань та потреб пацієнтів, які стикаються з тяжкими фізичними чи емоційними стражданнями. Аналіз практики зарубіжних країн у вирішенні цього питання, дає підстави стверджувати на необхідності розробки чітких критеріїв та правил для застосування процедури евтаназії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Евтаназія, як багатоаспектне явище, є результатом складної взаємодії цих філософських

категорій. Правові, етичні та медичні аспекти евтаназії стають важливим полем дослідження для розуміння впливу цього явища на сучасне суспільство. Науковий аналіз О.О. Цомко-Пестеревої спрямований на висвітлення різних поглядів, розкриття парадоксів та пошук етичних рішень у контексті евтаназії. Такий підхід розглядає евтаназію як складну етичну ділему, що виникає зі суперечливого співвідношення між "життям" та "смертю" [11].

Проблематика правового регулювання евтаназії, сучасні правові доктрини дали поштовх таким науковцям, як В. Заблоцький, Т. Балаєва, В. Ворона [6, 7, 9] визначити підходи нормативного врегулювання вказаної процедури у вітчизняному законодавстві. При цьому, на наше переконання, важливо враховувати у застосування евтаназії питання етики, автономії пацієнта та можливих наслідків для медичної практики, на які були спрямовані дослідження В. Вороної [8, с. 202].

Метою статті є дослідження морально-етичних та правових основ застосування евтаназії та перспектив її запровадження у вітчизняне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Евтаназія – навмисне позбавлення життя безнадійно хворої людини, з метою припинення її страждань [6]. У науці розрізняють декілька видів евтаназії: активна та пасивна. Активна передбачає під собою введення в організм особи, яка є невиліковно хворою, немає жодних шансів на одужання та висловлює бажання про позбавлення її життя задля припинення страждань, певних засобів, здебільшого лікарських, які впливають на фізичний стан особи таким чином, що вона швидко та безболісно помирає.

У свою чергу пасивна – припинення здійснення будь-якого медичного догляду та лікування особи, що впливає на фактичне прискорення настання летальних наслідків у вигляді припинення життєдіяльності хворої особи природним шляхом [9].

Можливі декілька варіантів, коли вилікувати людину може бути уже пізно: 1) хвороба не проявляла себе довгий час і на ранніх стадіях людина не відчувала, що вона насправді хвора; 2) людина терпіла біль, оскільки вважала, що у неї не може бути серйозного захворювання або ж страх лікарень був занадто сильним і вона чекала, коли стане краще; 3) людина звернулась до лікарів, але через якісь причини лікування було назначене не те, лікували не ту хворобу або ж одна хвороба ховалась за симптомами іншої і потрібне було комплексне лікування. Цей перелік можна продовжувати і далі, оскільки бувають на практиці існують різні ситуації.

Такі хворі беззаперечно заслуговують на допомогу та максимально комфортне життя, зокрема з цією метою була створена паліативна допомога. Вона направлена на полегшення болю та інших симптомів, що викликають занепокоєння, на психологічну допомогу та мультидисциплінарний командний підхід для забезпечення потреб пацієнтів із захворюваннями, що обмежують або загрожують життю, та їхніх родичів [12].

Щороку в Україні декілька сотень тисяч невиліковних хворих потребують паліативної допомоги – це онкохворі, хворі на ВІЛ/СНІД, цукровий діабет, туберкульоз та інші хвороби, які на певних стадіях вже неможливо або досить важко вилікувати. На даний момент важко підрахувати конкретні кількість таких осіб, але за оцінкою Українського центру суспільних даних, проведеної за сприяння Міжнародного фонду «Відродження», станом на початок 2019 р. паліативної допомоги потребували 324 113 осіб (258 207 дорослих і 65 906 дітей), але це лише ті, хто звернулися за допомогою до лікарів. Серйозною проблемою є той факт, що більшість деструктивних процесів організму, спричинені захворюваннями, наносять моральні та фізичні страждання хворим і бувають випадки, коли навіть ліки не можуть поліпшити стан людини, або ж втамовують біль лише на декілька годин і людині знов і знов доводиться проходити через постійні страждання [13].

Враховуючи вище зазначене, цілком логічно постає питання, чи вважається гуманним, якщо людина, якій вже за всіма показниками залишається не довго жити і вона вже знаходиться у тому стані, коли навіть ліки не можуть полегшити біль, не може обрати більш простий варіант припинити страждання? Уявляється, що відповідь на це питання має як найбільше враховувати інтереси людини.

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що в Україні евтаназія, як активна, так і пасивна, заборонена. Адже, відповідно до ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [4]. Заборону пасивної евтаназії можна простежити у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) [2]. Так, медичні працівники понесуть покарання за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України), ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 КК України), неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 КК України) тощо. Тобто, «легалізація» евтаназії потребує докорінного внесення змін до діючого законодавства.

Крім цього, запровадження евтаназії, очевидно, потребує не лише приведення діючого законодавства у відповідність до вказаної процедури, але й потребує прийняття низки нормативних приписів, які стосуються деталізації її проведення, порядку з'ясування фактичних та юридичних підстав здійснення евтаназії, медичних критеріїв її допустимості, суб'єкта прийняття відповідного рішення тощо.

На наше переконання, контроль за наявністю умов, підстав та дотриманням порядку застосування зазначеної процедури має бути віднесений до компетенції слідчого судді, правовий статус та обов'язки (ст. 206 КПК) [3] якого цілком узгоджуються із прийняттям таких рішень. Крім цього, як свідчить зарубіжна практика, необхідним є створення

спеціального органу для забезпечення евтаназійного нагляду, що значно полегшить роботу слідчого судді у прийнятті евтаназійного рішення. До обов'язків такого евтаназійного наглядача варто було б віднести виявлення порушень у проведенні евтаназії, збір та передачу інформації і доказів про такі діяння, а також формування клопотання, яке направлялося б слідчому судді. А вже останній мав би розглядати це клопотання і вирішувати, чи можлива евтаназія у даній справі. Саме таке вирішення вище вказаних питань викликає необхідність у внесенні відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Адже, враховуючи відсутність на даний момент будь-якої вітчизняної практики у вирішенні цього питання, як уявляється, нас чекатиме довгий процес приведення нашого законодавства у відповідність до існуючих стандартів застосування евтаназії. Звісно, має бути розроблений перелік жорстких правил для уникнення зловживання цим правом та чітко регламентована процедура, що, у свою чергу, будуть дієвим запобіжником від необґрунтованого та безпідставного застосування евтаназії.

Також, вважаємо за необхідне нормативно закріпити основоположні правила, на яких базуватиметься евтаназія. Перш за все, перед проведенням цієї процедури людину мають екзамінувати декілька неупереджених спеціалістів у встановлені строки. Це має бути зроблено для підтвердження діагнозу хворого, уникнення підкупу медичного працівника, а також уникнення умисного затягування медичного дослідження. В останні декілька тижнів перед евтаназією має бути скликаний консиліум для повторного підтвердження діагнозу і відсутність покращень.

По-друге, за проведеними медичними дослідженнями такій особі має залишатися жити нетривалий проміжок часу (наприклад, місяць, тиждень або півроку) або ж подальше життя особи неможливе, оскільки хвороба встигла вразити важливі органи, особа стикається з сильними постійними болями і ліки вже не допомагають покращити її стан.

По-третє, хворий має добровільно та прямо висловити всіма можливими доступними йому способами бажання припинити страждання шляхом евтаназії. Це має бути виключно вільне волевиявлення особи без психічного чи фізичного примусу з боку інших осіб.

На даний момент лише деякі країни дозволили на законодавчому рівні евтаназію. Зокрема, її було легалізовано у таких країнах як Данія, Бельгія, Нова Зеландія, Франція, у понад 20 штатах Америки, в Австралії, Швейцарії, Нідерландах. Також у березні 2021 року її легалізувала Іспанія [7].

Умови проведення евтаназії здебільшого зводяться до такого: евтаназію може зробити тільки невиліковно хвора людина, хвороба якої прогресує і завдає їй фізичних та (або) моральних страждань, а за прогнозами лікарів, жити їй залишається не більш, ніж пів року. Крім цього деякі країни встановлюють вимоги протягом місяця перед безпосереднім проведенням евтаназії брати ще аналізи у пацієнта для дослідження протікання хвороби, декілька разів взяти письмово згоду особи на цю процедуру та провести консиліум, який має складатися з неупереджених лікарів.

Єдина країна в світі, де евтаназію може зробити не лише громадянин, – Швейцарія. Там заборонена активна евтаназія, але особа може добровільно перервати своє життя за допомогою спеціальної громадської організації. Так відповідно до ст.115 Кримінального кодексу Швейцарії, будь-яка особа, яка з корисливих мотивів підбурює або допомагає іншій особі вчинити або спробувати вчинити самогубство, якщо ця інша особа після цього вчиняє або намагається вчинити самогубство, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк на строк до п'яти років або грошовим штрафом [5, с. 59].

Евтаназія у Швейцарії коштує 10 000 доларів та вимагає багато медичних тестів. Ціна варіюється у залежності від того, чи приїде пацієнт, або ж він буде з сім'єю. Враховується також те, скільки він хоче побути у

Швейцарії до процедури, який він бажає влаштувати похорон і як будуть переправляти прах на батьківщину [10].

У випадку з Україною серйозною проблемою є необізнаність людей, та ментальна неготовність до легалізації евтаназії. Крім цього, потребує вирішення досить великий обсяг питань як правового характеру, так і методико-організаційного (проведення програм для навчання медиків та поширення інформації про всі особливості та проблематику даного питання).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, можна дійти висновку, що дана тема є досить актуальною, але на даний момент відносно мало досліджена. Легалізація евтаназії матиме позитивний результат, оскільки допоможе особам, які хворіють на невиліковні хвороби, самостійно обирати, чи продовжувати жити, чи припинити страждання на завжди. При цьому необхідно буде враховувати досвід інших країн та розробити нормативні правила, на яких буде базуватися евтаназія. Процес легалізації та контролю за евтаназією буде важким, але це питання неодмінно потребує подальшого дослідження та вирішення.

Література

1. Конституція України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.04.2023).
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n867> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 04.05.2023).
4. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 09.04.2023).
 5. Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 September 2017). URL: <https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2017/11/Switzerland-Penal-Code-2017.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).
 6. Заблоцький В. П. Евтаназія. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18586> (дата звернення: 03.04.2023).
 7. Балаєва Т. Укол милосердя. Легалізація евтаназії в Україні: за і проти. *Ліга.net*. URL: https://project.liga.net/projects/euthanasia_in_ukraine_ua/ (дата звернення: 10.04.2023).
 8. Ворона В. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199-205.
 9. Внукова А. Евтаназія. *Bitlex*. URL: <https://tinyurl.com/yc76ууw3> (дата звернення: 03.04.2023).
 10. Мимка Д. Чому нейрохірург Генрі Марш став прихильником евтаназії. *Українська правда*. 2018. URL: <https://tinyurl.com/yf3e8fub> (дата звернення: 04.05.2023).
 11. Цомко-Пестерева О.О. Проблеми евтаназії в контексті біоетики. *Мультиверсум. Філософський альманах*. К. : Центр духовної культури, 2005. № 51. URL: <https://www.filosof.com.ua/> (дата звернення: 09.11.2023).
 12. Як полегшує якість життя пацієнта паліативна допомога в лікарні? *Національна служба здоров'я України*. 2023. URL:

<https://nszu.gov.ua/novini/yak-polegshuye-yakist-zhittya-paciyenta-paliativna-dopomoga-834> (дата звернення: 06.04.2023).

13. Понад 320 тисяч людей в Україні потребують паліативної допомоги – оцінка експертів. *Міжнародний фонд «Відродження»*. 2020. URL: <https://www.irf.ua/ponad-320-tysyach-lyudej-v-ukrayini-potrebuyut-paliativnoyi-dopomogy-ocinka-ekspertiv/> (дата звернення: 05.04.2023).

References

1. Konstitutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (date of access: 07.04.2023).
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25-26. St. 131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n867> (date of access: 09.04.2023).
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. St. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date of access: 04.05.2023).
4. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. №№ 40-44. St. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (date of access: 09.04.2023).
5. Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 September 2017). URL: <https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2017/11/Switzerland-Penal-Code-2017.pdf> (date of access: 12.04.2023).
6. Zablotskyi V. P. Evtanaziia. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak [ta in.]*; NAN Ukrainy, NTSh. K.: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18586> (date of access: 03.04.2023).

7. Balaieva T. Ukol myloserdia. Lehalizatsiia evtanazii v Ukraini: za i proty. *Liha.net*. URL: https://project.liga.net/projects/euthanasia_in_ukraine_ua/ (date of access: 10.04.2023).
8. Vorona V. Pravo na evtanaziiu yak skladova prava liudyny na zhyttia. *Pravo Ukrainy*. 2010. № 5. S. 199-205.
9. Vnukova A. Evtanaziia. *Bitlex*. URL: <https://tinyurl.com/yc76yyw3> (date of access: 03.04.2023).
10. Mymka D. Chomu neirokhirurh Henri Marsh stav prykhylnykom evtanazii. *Ukrainska pravda*. 2018. URL: <https://tinyurl.com/yf3e8fub> (date of access: 04.05.2023).
11. Tsomko-Pestierieva O.O. Problemy evtanazii v konteksti bioetyky. *Multyversum. Filosofskyi almanakh*. K.: Tsentru dukhovnoi kultury, 2005. № 51. URL: <https://www.filosof.com.ua/> (date of access: 09.11.2023).
12. Iak polehshuie yakist zhyttia patsiienta paliativna dopomoha v likarni? *Natsionalna sluzhba zdorovia Ukrainy*. 2023. URL: <https://nszu.gov.ua/novini/yak-polegshuye-yakist-zhittya-paciyenta-paliativna-dopomoga-834> (date of access: 06.04.2023).
13. Ponad 320 tysiach liudei v Ukraini potrebuiut paliativnoi dopomohy – otsinka ekspertiv. *Mizhnarodnyi fond «Vidrodzhennia»*. 2020. URL: <https://www.irf.ua/ponad-320-tysyach-lyudej-v-ukrayini-potrebuyut-paliativnoyi-dopomogy-oczinka-ekspertiv/> (date of access: 05.04.2023).